

בין המצרים — מטות —

ומבואר בצפ"נ (להרגצובי), שעיקר שם „שקדים“ הוא על „הגדולים המתו-קים“ (ואלה שבקטנות הם מתוקים נק' „לויים“). ונמצא, שתכונת ה„שקד“ (ופעו-לת כ"א ימי בישול שלו) היא — להפוך ממר למתוקים.

וי"ל שמטעם זה נרמזו ימי בין ה-מצרים ב„מקל שקד“ — כי תוכן עבודת ימים אלו הוא לא רק לבטל את הענין השלילי (ה„מרירות“) שבהם, אלא עוד זאת (וע"ד לשון הרמב"ם) בנוגע לימי

א. ארז"ל ישימי בין המצרים נרמזו במש"נ בנבואת ירמיה (אודות חורבן בית ראשון וגלות בבל) „מקל שקד אני רואה“ — „השקדי הזה . . . משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית“.

בפשטות משמע, דזה שזמן גידול ה-שקדים רומז לזמן בין המצרים, הוא רק מפני ששניהם שווים במספרם (כ"א). אבל ע"פ הידוע שכל עניני התורה הם בתכלית הדיקו, מסתבר לומר, שיש גם קשר פנימי ביניהם.

ויש לבאר זה ע"פ דברי המשנה¹ שיש שני מיני שקדים — שקדים מרים ושק-דים מתוקים, דשקדים מרים הם מתוקים בקטנותם² ונעשים מרים בגדלותם, וב-שקדים מתוקים הוא להיפך, שבקטנותם הם מרים ואח"כ בגמר בישולם נעשים מתוקים.

אורה זוהי כוונת הצפ"נ (שבהערה הבאה) „וב-מתוקים להפך“. ע"ש.

(7) עה"ת מטות (להפסרת דברי ירמיה) ע' ש.
(8) שהם מין שקדים (ראה ירושלמי תענית שם, תודה' תרגומות בכורות (ת, א) — הובאו בצפ"נ שם).

(9) ולהעיר מחולין שם, דגם שקדים המרים, יכול למתקן ע"י האור, ובשו"ע אדה"ז שם „ר. נוטעים אותם על דעת כו". וי"ל, שהטעם (הפנימי) שנבאר מין זה ד„שקדים המרים“ (שמצ"ע אין ראויים לאכילה) — הוא כדי שיהפכו (ע"י עבודה) מ-מרים למתקא. ועיין המשך תער"כ ח"ב ע' תתקצא. ולהעיר מצפ"נ שם, הדוגמא משמן שבא ע"י כחישת הית. ע"ש.

(10) ודוקא כזה יש תענוג עוד יותר ממאכל שהוא מלכתחילה ערב ומתוק — עיין תניא פכ"ז (לד, ריש ע"ב).

(11) סוף הל' תעניות. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 413 ואילך.

(1) ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. פתיחתא דאיכ"ר כג. קהיר פ"ב, ז. רש"י ירמ' א, יב.

(2) א, יא (מהפסרה הראשונה דבין המצרים).

(3) ל' רש"י הנ"ל.

(4) מעשרות פ"א מ"ד. חולין כה, ב.

(5) כ"ה בצפ"נ (שבהערה 7). וברש"י חולין שם „קודם שיהו מרים“, וברבינו גרשום שם „שאינו מרים כ"כ“. וראה שו"ע אדה"ז או"ח ט"ז ס"ה דעיקר אכילתם היא הקליפה (והיא) אינה מרה. ואכ"מ.

(6) כן מפורש ברבינו גרשום חולין שם (ולכ-

אכילתו בכך) (ועד"ז בפי"ח להרמב"ם מעשרות וחולין שם „שאינו ראויים לאכילה“). וכפ"י מהר"י בן מלכי צדק למעשרות (בש"ס ווילנא) ד"ד. שקדים המתוקים הוא, כד"ן כל הפירות. ואכ"מ.

(*) משא"כ ברש"י שם א"י רק. שאין דרך

המקל עצמו הי' "בלא עלים ובלא פרחים"¹⁸, ולא הראה לו ענף שיש עליו שקדים כו'?

לכאורה י"ל שבוה נרמז עוד ענין: "מקל" מורה על הכאהי – העונשים ופורעניות¹⁹ שהביא הקב"ה על ישראל בימים אלו. אבל לכאורה אין זה ביאור מספיק, שהרי עיקר הנבואה כאן הוא על ענין ה"שקידה" (שוקד אני על דברי לעשות²⁰), ועד שבכתוב זה לא נזכר בפירוש ענין הפורעניות²¹, וא"כ עדיפא הו"ל לרמז ענין השקידה באופן ברור וגלוי (ע"י ראיית פרי (עכ"פ פרח) שקדים), ולא להעלים רמז זה ע"י ראיית "מקל שקד" (עד שירמי' הוצרך להתבונן בהמקל עד ש"הכיר בו שהוא מעץ שקד"¹⁸).

וע"פ משנת"ל בתוכן ענין ה"שקד" י"ל, שהטעם שראה מקל דוקא הוא משום שהרמז הנ"ל שבשקדים (הפרכת מר למתוק) שייך למקל.

ג. הסברת הענין:

מבואר בכ"מ²² (בענין שני השמות ש- בהם נקראו ישראל – "שבטים" ו"מטות") – ההבדל בין "שבט" ו"מטה" בפשטות, ש"שבט" הוא ענף רך שיש בו עדיין לחלוות מניקת האילן (ועאכו"כ כש- עדיין מחובר לאילן), משא"כ "מטה" הוא

הצומות לעת"ל – להפכים²³ וימי ששון ושמחה²⁴, שתמורת "מרידותם", יהפכו הימים ל"מתוקים" ושמחים²⁵.

[ועפ"י יומתק היעוד בירמי'¹⁵, והי' כאשר שקדתי עליהם לנתוש גו' כן אשקוד עליהם לבנות גו' – שענין ה- "שקד" עצמו הוא להיפך מן הקצה אל הקצה, שתמורת השקידה להיפך הטוב (שבתחילת נבואת ירמי') נעשית השקידה לטוב¹⁶].

ב. עפ"י יש לבאר עוד פרט בנבואה זו:

הרמז על ימי בין המצרים שב"מקל שקד" הוא מתכונת המהירות בגידול הפרי, וא"כ צריך תוספת ביאור: מדוע היתה הנבואה ב"מקל שקד" (שראה "מטה מאילן שגדילים בו שקדים"¹⁷, היינו ש-

(11) וראה צפצפ"נ שם, דהיטבת לראות [מקל שקד] דזה טובה לישראל . . . (כי חורבן הבית) הוה כפרה לישראל כו".

(12) בדפוסים שלפנינו: יום טוב. אבל בכמה דפוסים וכת"י הרמב"ם (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל) הוא ככפנים.

(13) להעיר מס' ערכי הכינויים לבעל סה"ד (מע' פרח ומע' שקדים) – דשקדים הם "רמז לבית ג'".

(14) ושמחה זו (כאשר מהפכים ממר למתוק) גדולה שלא בערך מיום שמחה סתם (ראה ס' המאמרים – מלוקט ח"א ע' קנד ואילן ובהערה 41 שם). וראה לעיל הערה 10.

(15) לא, כו.

(16) ע"פ המבואר בפנים י"ל שיומתק מ"ש בוח"ב (טו, ב) דשקדים, מנהון מרייר ומנהון מחיקן . . . 27 רמזא דגלי באורייתא חזינן דדינא הו"י (אף שמצינו שקידה לטוב, כנ"ל) – כי גם שקידה זו לטוב ענינה מה שמהפכים את ה"שקידה למוטב" (דינא קשיא) ל"שקידה לטוב". ועיין לקוטי ס"פ קרח (נו, ב). וראה לקמן הערה 26.

(17) מציד ירמי' א. יא.

(18) רדיק שם.

(19) בלק כב, כו.

(20) ראה שמריד פ"ט, ב. שם, ח. ועוד.

(21) ירמי' א, יב.

(22) משא"כ בנבואה הב' שם (א, יג"ד) "סיר

נפוח גו' מצפון תפתח הרעה גו'".

(23) ראה מאמרי אדה"ז – תקס"ב סוף ע' רלו

ואילך. אוה"ת מטות (סוף ע' ארצד ואילך). וראה

בהגסמן שם ע' א"ש). ועוד. וראה לקו"ש ח"ה ע'

382 ואילך.

„מקל“ שייך גם לענין המהירות שבשקד – ש„ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות“²⁷ (וזהו הפירוש הפשוט ב- נבואת ירמיה, ד„מקל שקד“ הוא רמז ש- הקב”ה „ממהר לעשות“²⁸ דבריו):

ידוע ביאור אדמו”ר הזקן²⁹ עה”פ³⁰ „ויגמול שקדים“ גבי מטה אהרן הכהן – שברכת כהנים פעולתה השפעת חסד ל- מטה באופן של „מהירות“. כי יש השפעת חסד ה„מתעכב“³¹ ושוהה עד שנמשך ובא למטה, שהרי בכל השתלשלות מהיכל להיכל הוא ע”י משפט אם ראוי הוא שימשך ההשפעה למטה ומעיינים בדינו כו”³² משא”כ כשנמשך החסד על ידי אהרן (ובניו אחריו) בברכת כהנים „אזי השפע היא נמשכת במהירות דרך כל העולמות באין מונע ומעכב“, וכמשל „נהר“³² גדול במאד שהליכת המים הוא בתגבורת גדולה . . לא יעוכב ע”י מונע- עים ומעכבים . . כי אם הלך ילך כ- מנהגו וישטוף העצים והעפר המעכבים“. ומובן מזה, שה„מהירות“ (שקד) – באה מהתגברות בתוקף („מקל“) על כל ה- מניעות ועיכובים³³.

ד. והנה ידועים דברי השל”ה³⁴ ש-

- (27) ל’ רש”י ירמיה א, יב. וראה גם רש”י קרח שם, כג. ועוד.
(28) ל’ רש”י ירמיה שם.
(29) לקו”ת ס”פ קרח (נה, ג ואילך).
(30) קרח שם.
(31) לקו”ת שם (נה, ד).
(32) לקו”ת שם (נו, רע”א).
(33) וייל שבוה נרמז גם ענין האתהפכא של הדברים המונעים ומעכבים – ע”פ המבואר במ”א (סה”מ קונטרסים ח”ב שפת, סע”א. שצ, א”ב), שע”י שהמים בוקעים את הסתימה, הרי הסתימה עצמה יוצאה ממקומה וממהרת ללכת, עד שהמים נגררים אחרי. ע”ש.
(34) חלק תושב”כ ריש פרשתנו (שסו, א ואילך). וראה גם במס’ תענית שלו דרוש לפ’ מט”מ (ר),

שלאחר שנכרת מן האילן) כבר נתיבשה לחות יניקתו –

אבל דוקא משו”ז הרי השבט נעשה קשה וחזק – מטה.

ובדרגות העבודה של האדם:

„שבט“ מרמז על בני ישראל כשהם במצב של „חיבור למקורם“, שבכללות הוא בזמן שביהמ”ק עומד על מכונו ובני”ו יושבים על אדמתם, ואנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפניך²⁴ – אז נרגש בישראל החיבור למקורם („אילנא דלעילא“); משא”כ „מטה“ מורה על מצבם של בני”ו בגלות, שלא ניכר אז בגלוי חיבורם למקורם, ד„אותותינו לא ראינו“²⁵ (שאין ראיית אלקות וכו’) ועד שיש העלמות והסתרים על עבודתו ית’ ומניעות ועיכובים. אבל דוקא בעבודה זו מתגלה תוקפו של איש ישראל, ש- מתגבר על כל המניעות והעיכובים ו- לוחם עם המנגדים ומנצחם, עד שמגיע לשלימות העבודה, שמהפך את ה„מרי- רות“ של גלות ל„מתיקות“ דגאולה.

ולפי”ז י”ל, שהרמז ב„מקל“ שבנבואת ירמיה הוא לה„תוקף“ שבמקל (ע”ד „מטה“) – כי כדי להפוך ממר למתוק (שווהי תכונתם של שקדים כנ”ל) זקוקים לתוקפו של „מקל“²⁶, כנ”ל.

[ויש לומר, שענין התוקף הנרמז ב-

- (24) נוסח תפלת מוסף דיו”ט.
(25) ל’ הכתוב – תהלים עד, ט.
(26) וראה אוה”ת שם ע’ איש. שם כרך ה’ ע’ איתתקנא.
ועפ”י יומתק הטעם, שגם אצל אהרן לקחו מטה (דוקא), ואח”כ „פרח מטה אהרן גו’ ויגמול שקדים“ (קרח יז, כג) – כי גם אצלו ה’ זה קשור עם ביטול „הזנוות בני ישראל“ (שם, כ), תיקון הרע הבא ע”י התוקף ד„מטה“ (ולהעיר מלקו”ש ח”ט ע’ 319 ואילך). וראה זהו שבהערה 16: דינא הוי . . וכן במטה אהרן ויגמול שקדים.

גשמיות העולם ולהעלותה לקדושה, הרי אדרבה, עליו להתעסק בבירור וזיכור העולם.

ומזה מובן, שפרשת נדרים מכוונת בעיקר לאדם שהוא בתחלת ואמצע עבודתו שלכן זקוק לפרישות מן העולם.

אבל התכלית שבדבר היא – הפרת הנדר (ע"י האב והבעל), וכן התרת הנדר (ע"י החכם) – שהאב והבעל והחכם בכחם לפעול, שגם אדם כזה, שמצד עצמו, ומצבו – שזקוק הוא לנדרים (להפרישו מעניני העולם), יוכל להעלות את עניני העולם לקדושה (הם מבטלים את הנדר ומהפכים את האיסור ל-היתר⁴²).

וזהו השייכות בין פרשת נדרים ל"מטות" – כי תכליתם של נדרים, הפרתם, הוא ע"י נתינת ופעולת התוקף ("מטה") להפוך ב"מהירות" את חושך העולם לאור הקדושה.

מלחמת מדין: עיקר האריכות בפרשתנו אינה ע"ד המלחמה ונצחונם של בני, אלא ע"ד השלל והמלקוח של מדין⁴³, טהרתן והכשרתן של כלי מדין⁴⁴, וכן חלוקת השלל ותרומת המכס לה' ממנו⁴⁵.

(41) ראה (בהחילוק בין הפרת אב ובעל והתרת חכם) – ספרי (ורש"י) ר"פ מטות (נדרים עז, סע"ב ואילך). כתובות עד, ב. נדרים סח, א ושי"נ. וראה בפרטיות אנציקלופדי תלמודית ערך הפרה (ע' קוג ואילך) וערך התרת נדרים (ע' שלז ואילך) ושי"נ.
(42) ראה לקו"ט שם (פד, ג): והפר את נדרה דהיינו שהוא מהפך חשוכא לנהורא כו'. ע"ש. וראה גם אוה"ת מטות (ע' אידע ואילך. שם ע' אישיט. אשכנ"ז). ועוד.

(43) לא, ט ואילך.

(44) שם, יט"כד ובפרש"י.

(45) שם, כה ואילך.

שלש הפרשיות מטות מסעי דברים "תמיד" חלים בין המצרים כי הוא דבר בעתו³⁵ (ומבאר כמה פרטים בהשייכות דתוכן שלש פרשיות אלו לימי בין המצרים).

וע"פ הנ"ל יש כאן רמז גלוי לענין בין המצרים בשמה של הפרשה הראשו-נה (משלש פרשיות אלו) – ש"פ מנהג ישראל (דתורה הוא) נק' "מטות" ³⁷ (ע"ד "מקל שקד").

ויש לומר, שתוכן הנ"ל שב"מקל (שקד)" ו"מטה" – הכח וההתוקף להפוך מצב בלתי רצוי לטוב – מרומז בפרטי פרשה זו, שיש בה שלשה ענינים: (א) פרשת נדרים, (ב) מלחמת מדין, (ג) סיפור בני גד ובני ראובן.

נדרים: ידוע הביאור³⁸ במאמרי חז"ל בענין הנדרים – שנראים כסותרים זל"ז, שבמקום אחד אמרו³⁹, "נדרים סייג ל' פרישות", ובירושלמי⁴⁰ איתא, "לא דיך מה שאסרה לך תורה" –

שמדובר בהם בשתי דרגות שונות בעבודת האדם: בתחילת העבודה צ"ל זהירות יתירה שעניני העולם לא יורידו את האדם להיות שקוע בגשמיות וחומ-ריות, ולכן צ"ל הפרישות מעניני העולם, ו"נדרים סייג לפרישות"; אבל לאחר שיהאדם מתעלה בעבודתו, ומאיר בו אור הקדושה עד שביכולתו לברר ולזכך

סע"א ואילך). לקו"ט ח"ח ע' 378 ואילך (ובהערות שם). שם ע' 411 ואילך. ועוד.

(35) משא"כ פ' פינחס שחלה לפעמים לפני ימי בין המצרים.

(36) ל' השליה שם (שסו, ב).

(37) ראה לקו"ט שם ע' 382 הערה 34.

(38) לקו"ט מטות פד, סע"ב ואילך. ובכ"מ.

וראה גם לעיל ע' 191 ואילך.

(39) אבות פ"ג מ"ג.

(40) נדרים פ"ט ה"א.

ולזככה כו', ולכן התנה עמהם, "אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני ה' למלחמה . . (עד ש)נכבשה הארץ לפני ה'".⁵⁰

ובזה הוא גם סיום הפרשה – הסיפור אודות בני ערי סיחון ועוג על ידי בני גד ובני ראובן,⁵¹ ובאופן של "מוסבות שם"⁵², שערים אלו היו שייכות לע"ז, "ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים"⁵² – אתהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למתקא⁵³.

ולכן קורין פ' זו בבין המצרים – להורות, שתכלית ענינם של ימים אלה היא להפכם ממרירו למתקא, שיהפכו ל"ימים טובים וימי ששון ושמחה", ב"גאולה העתידה לבא, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ה)

והיינו, כי תכלית שלימות (העבודה במלחמת מדין היא לא רק ביטול (קליפת) מדין, אלא הפיכת המר למתוק, לטהר ולהעלות את השלל של מדין ל"קדושה, עד שחלקו הורם להיות "תרומת ה'".⁴⁶

בני גד ובני ראובן: חששו של משה ה' – "האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה"⁴⁷, היינו שאינם רוצים להלחם עם כנען. וכן הוא ברוחניות, שהטעם שבני גד ובני ראובן רצו להשאר בעבר הירדן, "ארץ מקנה"⁴⁸, הוא מפני⁴⁹ ש"בחרו להיות רועי צאן, עסק המאפשרם להיות במצב של התבודדות (בשדה, הרחק מטרדות ושואן שבוער) כדי ש"יוכלו להיות בדביקות תמידית בהקב"ה כו'. וזוהי טענת משה רבינו בתשובתו להם, "האחיכם יבואו למלחמה וגו'" – ר"ל שעיקר העבודה היא שהאדם יבא וילחם בחומריות העולם, כדי לבררה

46 שם, כח"ט. ועוד.

47 לב, ו.

48 שם, ד.

49 ראה אוה"ת מסות (ע' א'ש"ט). סה"מ

תרכ"ט (ע' רנח ואילך). לקו"ש ח"ח ע' 189 ואילך.

וראה כלי יקר בראשית ד, ג.

50 לב, כ"ב.

51 לב, לד ואילך.

52 שם, לח ובפרש"י.

53 ולהעיר מבחיית מסות (לב, ג) שגם שמות

הקודמים (דסיחון ועוג) "מורים על ענינים גדולים עיקריים".

מסעי

ובמיוחד שפרטים הנ"ל, לכאורה, אינם ענין לפשוטו של מקרא כ"א לחלק ההלכה שבתורה (שהי' להנשיאים דין אפוטרופוס, ואשר "מה שהם עושין יהי עשוי כאילו עשאו שלוחים").

גם צריך ביאור האריכות בסוף פרש"י, ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא שאם כן כו". דלכאוי, מדוע הוצרך רש"י להאריך בשלילת פירוש תיבת "לכם" כאן שאינו, ככל לכם שבמקרא – ובפרט שמצינו בעוד מקומות בקרא תיבת "לכם" במובן "בשבילכם"?

ומאריכות לי רש"י משמע, שכוונתו להסביר ולהכריע את פירושו ב"לכם" (בשבילכם) לא רק משום שאינו כמו "כל לכם שבמקרא", אלא גם לתרץ שכאן באם נפרש "לכם זה", ככל לכם שבמקרא – הי"ז מתאים יותר לתוכן ה"כתובים כאן – ולכן הוצרך רש"י לבאר טעמו בשלילת פירוש זה.

ועל התיבות, אשר ינחלו לכם את הארץ א"י, שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם (והוא הפירוש שלפנינו ברש"י בכתוב שלאחיו (פסוק יח), ועל התיבות (בפסוק שלאחיו) "לנחול את הארץ" – שהם ינחילו אותה לכם למחלקותיה" (פרש"י שלפנינו בפסוק כט). אבל בדפוס שני וכת"י רש"י (שתח"י) ישנו להפרש"י, כבדפוסים הנפוצים. וכן הובא פרש"י זה ברבינו בחי ורא"ם כאן ועוד. וקרוי לומר שבדפוס א' יש השמטה מחמת תיבות הדומות.

(5) ראה פרש"י בשלח שם. וראה גם פרש"י שמות ד, טז. ועוד.

(*) ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) חסר פירוש הב' שבפרש"י בפסוק יח, ובדפוס שני בא תוכן פרש"י דפוסו כט בהמשך לפרש"י דפסוק יח. שיהי' נוחל . . במקומכם כמו לנחל את בניי שהם כו".

א. בפרשתנו, לאחר פרשת גבולות ארץ ישראל ("זאת הארץ גוי"), נאמר בכתוב: "אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ גוי". ופרש"י, "אשר ינחלו לכם – בשבילכם. כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו, ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים, ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון. ומה שהם עושין יהי עשוי כאילו עשאו שלוחים. ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא, שא"כ הי' לו לכתוב ינחילו לכם, ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם, כמוי' הי' ילחם לכם".

בפשטות כוונת רש"י היא, כלשונו: "לפרש לכם" אשר כאן משמעה – "בשבילכם" (כי "לא יתכן לפרש אותה, ככל לכם שבמקרא, שא"כ הי' לו לכ" תוב ינחילו לכם") וכו'.

אבל צריך ביאור, מהי האריכות בפרש"י כאן, בפרטי אופני החלוקה ע"י נשיאי ישראל – דבשביל פי' תיבת "לכם" – (בשבילכם) הי' מספיק לכ" תוב, כל נשיא ונשיא מחלק נחלת שבטו ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון. ו"מדוע הוזקק רש"י להוסיף (א) ש, כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו", (ב) "ומה שהם עושין יהי עשוי כאילו עשאו שלוחים",

(1) לד, ב ואילך.

(2) לד, יז.

(3) בשלח יד, יד.

(4) בהוצאת ברלינר (מהדורא הא') הביא שבא מכ"י ליתא בפרש"י, כל נשיא . . שלוחים. ולפי כל הפרש"י הוא, "בשבילכם, ולא יתכן לפרש כו". בדפוס ראשון דרש"י ליתא כל דיבור זה ברש"י,